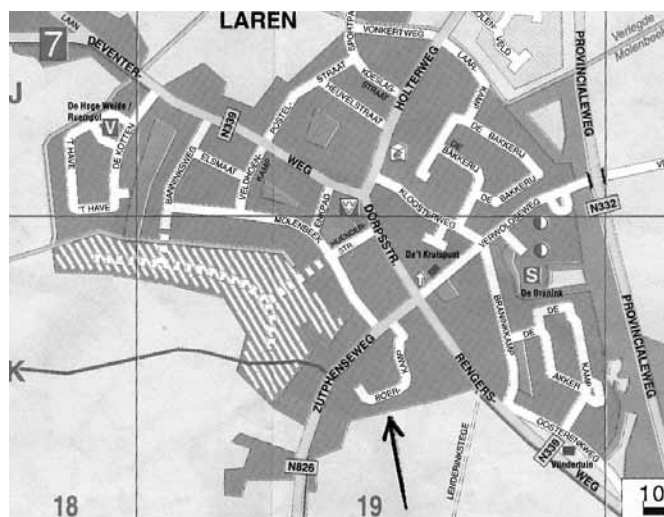

Zwervende IJzertijd-erven onder de Boerkamp in Laren

Jan Kleinen (*)

De achtergrond

In 2003 onderzocht het Archeologisch dienstencentrum (1) het plangebied van de nieuwbouw in de Boerkamp in Laren. (kaartje). Buurtbewoners, die het onderzoek indertijd van nabij volgden, bleven benieuwd naar de resultaten. Zij kwamen tenslotte met hun vragen bij het Historisch Genootschap. In het begin van dit jaar werd in de Veldmaat een bijeenkomst georganiseerd waarin ik het onderzoeksverslag, opgevist uit de gemeentelijke dossiers, heb toegelicht. Een en ander was aanleiding voor een wat meer uitgebreid artikel over het interessante en belangwekkende onderzoek in Laren.

De bodem

Het gevarieerde Oost-Nederlandse landschap met zijn sterke afwisseling van droge en natte gebieden bood bewoners in het verleden een groot aantal vestigings- en bestaansmogelijkheden. Vanaf de prehistorie tot in de late Middeleeuwen werden vrijwel alleen de goed ontwaterde, dus de hoger gelegen dekzandruggen, in de buurt van water, bewoond. De nattere gebieden waren in die tijd praktisch onbewoonbaar.

Ook in de omgeving van de Boerkamp was het van oudsher goed wonen. De mensen woonden in een “zand-eilandenrijk”(2) in het overstromingsgebied van de Berkel en haar zijriviertjes.

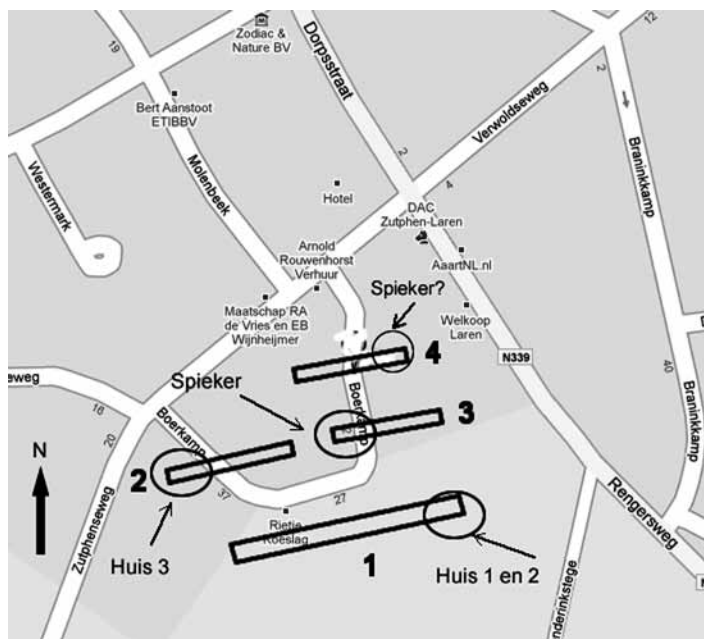
Het wijkje de Boerkamp en de Zutphenseweg in Laren liggen op een overgang van een dekzandrug naar dekzandwelingen, die op hun beurt in het overgangsg gebied liggen naar het droge dal ten zuiden van Laren. Deze lemige dekzandhoogte was vruchtbare en goed te bewerken landbouwgrond. Het vee kon grazen op de natte gronden in de directe nabijheid van het erf. Ook in de Middeleeuwen bleef de locatie gunstig voor bewoning. Dat wordt bewezen door de aanwezigheid van een zogenaamd esdek. Deze zeer vruchtbare laag, boven op het dekzand, is ontstaan door de bemestingsmethodiek van de middeleeuwse boeren. Zij hielden de grond vruchtbaar door het uitrijden van een mengsel van potstalmest, plaggen, bosstrooisel en zand.

De reliëfverschillen, die in de omgeving goed te zien zijn, worden door de dikte van het esdek veroorzaakt.

De aanwezigheid van een esdek boven op een dekzandrug is een archeologisch gunstige bodemopbouw. Het esdek beschermt immers eventuele prehistorische bewoningssporen tegen de eroderende weersinvloeden. Resten van oude bewoning worden onder een esdek dan ook vaak in een uitstekende conditie aangetroffen.

Het Onderzoek

Na een onderzoek van alle archeologische en historische stukken over het gebied en proefboringen werd besloten tot het aanleggen van proefsleuven. Elke sleuf was vijf meter breed en 131, 74, 67, of 51 meter lang (zie kaartje).

In de sleuven werd de zwarte grond van het esdek voorzichtig tot op het onderliggende gele dekzand afgegraven. In deze afgegraven grond werden veel losse objecten verzameld. De oudste vondst is een geslepen vuursteen bijl uit het Neolithicum. Ook kwam er veel voorhistorisch en vroegmiddeleeuws aardewerk aan het licht.

Sporen op het dekzand

Op het vrijgekomen gele zand waren veel resten van menselijke activiteit te zien. De familie Wittenberg, die direct bij het opgravingsterrein woont, heeft veel van deze "sporen" gefotografeerd (zie foto). Deze "sporen" zijn de resten van huispalen, putten, greppels, afrasteringen en andere bewoningsresten die in de bodem zijn vergaan en daarbij verkleuringen in het zand hebben achtergelaten.

De uitbreiding van het onderzoek levert zeven erven op

De proefsleuven leverden zoveel interessante gegevens op dat besloten werd om, vooral rond de plekken waar huispalen te zien waren, meer grond weg te graven. Samen met de proefsleuven werd in totaal 6000 m² onderzoeksgebied blootgelegd.

Een leek is niet in staat in de wirwar van sporen enige structuur te ontdekken. Archeologen zijn professionele spoorzoekers. Zij konden in de wirwar van lijnen en vlekken de plattegronden van zeven (!) boerderijtjes ontdekken met hun bijgebouwen, spiekers en waterputten.

Het betreft twee erven uit de Late IJzertijd (de laatste eeuwen voor Chr.) en vijf erven uit de vroege Middeleeuwen (700-800 na Chr.). "In dit artikel bespreken we alleen de twee Zwervende erven uit de IJzertijd. De vijf vroegmiddeleeuwse erven zullen in een volgende uitgave van het Land van Lochem aan de orde komen."

Zwervende erven

De zwervende erven zijn de twee huizen aan de zuidkant van het plangebied (de huizen 1 en 2 van de plattegrond). Het zijn twee woonstalboerderijtjes stammend uit de Midden tot Late IJzertijd (tussen 500 voor Chr. en de komst van de Romeinen).

De twee boerderijen passen in de bouwtraditie uit het overgangsgebied tussen Noord en Zuid Nederland van die tijd.

Voor de kenners: de boerderijtjes combineren de kenmerken van boerderijtypen die ten zuiden van de grote rivieren worden aangetroffen (het type "Haps") en de kenmerken van een boerderijtype dat in Noord Nederland wordt gevonden (Type "Hijken").

De boerderijen zijn ruim 22 meter lang en ongeveer 6 meter breed. Ze hebben twee ingangen tegenover elkaar gelegen aan de lange kant van het gebouw. Een deel van het gebouw is voor de stalling van het rundvee. Dit deel bevat met vlechtwerk afgezette veeboxen. Het andere deel is het woongedeelte met het haardvuur en de slaappleaatsen voor de bewoners.

Op de foto van Staatsbosbeheer District Drents Loo & Aa staat een nagebouwd IJzertijdboerderijtje (3).

De afbeelding laat goed zien hoe de besproken boerderijtjes op de Boerkamp eruit zagen.

Op de afbeelding staat ook een half open spieker. Spiekers zijn bovengrondse opslagplaatsen. Ze werden ook op de Boerkamp aangetroffen.

In dit soort gebouwtjes kunnen gewassen, voorraden en zaden droog en relatief beschermd worden opgeslagen. Het vloertje staat op vier tot zes poten los van de grond en heeft, in tegenstelling tot een schuurtje, een vaste overkapping.

De term “zwervende erven” was het duidelijkst van toepassing op een periode enkele eeuwen eerder. De boerderijen lagen aan zogenaamde “Celtic Fields”. Toen werden een maal per generatie meerdere boerderijen van een buurtschap tegelijk verplaatst. De verhuizingen gebeurden binnen een territorium van enkele kilometers. Na enkele verplaatsingen was men weer op de oude startplaats terug (4).

In de periode van de woonstalboerderijen van de Boerkamp is de stijl van zwerven veranderd. Men zwerft individueel en niet meer met de hele buurtschap tegelijk. Ook is het areaal waarover “gezworven” wordt niet meer zo groot. De boerderijverplaatsingen bleven beperkt tot de plaatselijke dekzandrug.

De IJzertijd in de gemeente Lochem

In de IJzertijd raakten nagenoeg alle dekzandkoppen van Doesburg tot Zwolle bewoond. In tegenstelling tot veel andere delen van Europa, zijn er in dit gebied geen steden of grote bewoningsconcentraties. Slaven, boeren en elite woonden op het platteland. Kern van alle activiteiten was de landbouw vooral gericht op het voorzien in eigen behoeften.

In de gemeente Lochem zijn meer tekens van menselijke bewoning uit die periode gevonden.

Zo is in Epe - Waterdijk een IJzertijdnederzetting aangetroffen.

In de stad Lochem werden losse vondsten, met zekerheid stammend uit de IJzertijd, verzameld onder de Gudulakerk, de Molenstraat en de Markt.

In het buitengebied werden losse vondsten aangetroffen op de Lochemse Berg, bij de Barchemseweg, in Groot Dochteren, in Almen en de Mettray.

(*)Archeologische Werkgroep voor Lochem.

Uw vragen en opmerkingen zijn welkom: j.kleinen@hetnet.nl

Literatuur

(1) ADC Archeoprojecten rapport 219

(2) B.J. Groenewoudt e.a., *Het Zandeilandenrijk van Overijssel*, ISBN 90-5799-082-2

(3) O.H. Harsema, “De reconstructie van een IJzertijdhuis bij Orvelte, gem. Westerbork”, in: *Nieuwe Drentse Volksalmanak 1980*, Assen, p. 149 e.v.

(4) Otto Harsema, *Nederland in de prehistorie*, ISBN 90 351 24847, p. 546-548